

שנקט באיסורי נזיר, כאמור), שאעפ"י שחייב על גידים ועצמות, אם עירב דבר מר וכדו' – פטור. והביא כן מהפמ"ג (ביו"ד סב).

(וע"ע להלן קג: שחייבים באבר מן החי בבליעה לבד. והנוב"י הוכיח מכאן שבליעה ללא לעיסה נחשבת 'דרך אכילה', ולסברת הגרעק"א יש לדחות ראייתו. וע' במש"כ שם).

ולפי סברת הגרעק"א, ללמוד מגידים ועצמות לגבי בשר, היה נראה שהוא הדין בנוזר, מאחר שנתחדש לחייבו על חרצנים, הוא הדין ב'חומץ יין' שנאמר בתורה, חייב גם אם אינו ראוי לשתיה – וזה דלא כדברי המנחת-חינוך (שם).

ואולם יש לחלק, שחומץ יין נאמר ב'לאו' נפרד מחרצנים, שלא כבשר וגידים ועצמות באבר מן החי. תדע, שאם לא כן, הלא דברי המנ"ח נסתרים לכאורה מהתוס' בנוזר (הנ"ל) שחייב גם על זגים שלא כדרך, כדין חרצנים – ועל כרחק משום שזגים וחרצנים נאמרו בלאו אחד, שלא כחומץ יין.

ואולם מהתוס' הנ"ל שלמדו זגים מחרצנים, אין להוכיח כדברי הגרעק"א ללמוד בשר מעצמות, שיש לחלק, כי הגידים והעצמות אינם מגוף האיסור אלא רק צירוף לבשר, כמוש"כ באבי עזרי עפ"י הגר"ח. וע"ע בענין זה במובא בנוזר לד – חוברת א).

(ע"ב) 'נטל צפור שאין בו כזית ואכלו...' – ואין לפטרו משום שאין כן דרך אכילה, שהרי אוכל בשר ללא בישול – שכיון שהעוף רך וראוי לאומצא, נחשבת 'דרך אכילה' בכך. (עפ"י תוס' פסחים כד: ד"ה פרט. וע"ע במובא במנחות צט אודות אכילת בשר חי, אם נחשבת זו לדרך אכילה).

'ובשר בשדה טרפה לא תאכלו – זה בשר מן החי' – ע' במובא לעיל סח מהרש"ר הירש ז"ל.

דף קג

'אכל חלב מן החי מן הטרפה...' – פירוש, שאכל כליה בחלבה, ולכך חייב משום 'אבר', אבל חלב שאינו אבר – הלא לר' יוחנן אין חייבים עליו גם משום 'בשר מן החי' וגם משום 'טרפה', שהרי 'לאו' אחד לשניהם. (עפ"י רמב"ן).

ואילו מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות ה, ב ה) מבואר שהחלב לבדו נקרא 'אבר' וחייבים עליו משום 'אבר מן החי' ולא משום 'בשר מן החי'. (ולזה נטה הרשב"א).

על הוכחת הראב"ד מכאן שהחלב נקרא 'בשר', מכך שהוא לוקה עליו משום 'אבר מן החי', ועל דחיית הרמב"ן את ההוכחה – ע' לעיל קב. ושיטת האגור (ע' בית יוסף – יו"ד צח) שאין שמו 'בשר'. וע"ע בשער המלך (איסור"ב דף סה.).

(ע"ב) 'חלקו מבחויץ מהו' – מפרוש רש"י נראה, שההלכה האומרת שמשך זמן אכילה היא בכדי אכילת פרס, ענינה להרחיב את הזמן, ולולא ההלכה, היה מתחייב רק כשאוכל אכילה אחת ממש, בזמן אחד. וע' בענין זה במובא בנבחים ע.

'מבפנים – רבי יוחנן אמר חייב, הרי נהנה גרונו בכזית' – כנראה מדובר שנהנה גרונו מכזית קודם שחילקו בפיו (גליונות קהלות יעקב).

לכאורה נראה שדבריו אמורים רק להתוס', שצריך אכילה כשהאבר שלם דוקא, אבל לרש"י, אעפ"י שחילקו בפיו, כיון שנהנה גרונו ממנו מכזית בבת אחת – חייב.

'אמר רב כהנא: בגרומיתא זעירתא' – מכאן הוכיחו אחרונים (ע' מנחת חינוך ג, י; נודע ביהודה קמא, י"ד לה; דובב מישרים ח"ג פח) שבליעה ללא לעיסה חייבים עליה, ואינה נחשבת 'שלא כדרך' (כפי שכתב בתורת חיים) – שהרי כאן מבואר שמתחייב על בליעת העצם ללא לעיסה. וכן מפורש בתורי"ד (בשבת עג). שהבולע תלב חייב. וע"ע בשו"ת אגרות משה או"ח ח"ד מ, כג.

(א. אפשר שאבר מן החי שונה, שחייבים עליו גם שלא כדרך – כפי שכתב הגרעק"א, ומחלוקת אחרונים היא, כמובא לעיל קב, ע"ש.

עוד אפשר לחלק בין דבר שאינו בר-לעיסה, שדרכו בבליעה, ובין דבר שאפשר ללעסו, שאם בלעו ללא לעיסה – הרי שינה מדרך אכילתו.

ב. ב'שלמי שמעון' כתב לדחות הראיה, שיש לומר שלפי ריש לקיש שהחוב הוא על הנאת מעיו, פשוט שבליעה ללא לעיסה נחשבת כדרך. ויש לפקפק על סברא זו, שאף כי חיובו על הנאת מעיו, אבל צריך גם 'מעשה אכילה', והוא צריך שיהיה כדרך. ע' בסברה זו במובא במנחות ע בענין גזין ואכיל.

וכבר כתבו אחרונים (ע' מנ"ח שיג; שו"ת אחיעזר ח"ג סא; אגרות הראי"ה ח"ג תשפד, תשצד) שאף לריש לקיש שתולה החיוב בהנאת מעיו, צריך גם כן הנאת גרונו.

וע"ש באחיעזר, שאף לפי דעת האחרונים שחידשו שביום הכיפורים תלוי בהנאת מעיו, (וע"ש שאינו מסכים לדעה זו), ודאי צריך גם 'אכילת גרון', ולכן הכנסת אוכלין לגוף שלא דרך הגרון, ודאי אינה נחשבת 'אכילה' (וע"ע במובא בשבועות יג).

ג. בספר מנחת שלמה (צא, יז) כתב אודות אכילת מרור לחולה, שאין עצה בלעיסתו ופליטתו, שאעפ"י שגם באכילת מצוה די בהנאת גרונו כר' יוחנן – אין נקרא הנאת גרון אלא עד שהגיע ממש אל בית הבליעה במקום שא"א להחזירו, אבל בלעיסה בלבד או גרגור משקים ואח"כ פולט – אין כאן 'הנאת גרונו', ואעפ"י שהחייך התחיל להנות. ואמנם אמרו שהשאריות שנשארו בין החניכיים מצטרפים לשיעור, וזה מפני שאכל כדרך האוכלין, אבל אם הכניס איסור לתוך פיו אל בין החניכיים וגם לעסו הרבה, ופלט – נראה שפטור אפילו לר' יוחנן. ורק אם בלע ואח"כ הקיאו – מבואר בסוגיא שחייב. (וזה דלא כמו שכתב ב'שלמי שמעון' כאן, ע"ש).

הוכיח זאת ממה שאינו חייב על כל לעיסה ולעיסה, אם התרו בו בינתיים, והלא אין חילוק אם לעס והוציא חזר והכניס, או שלא הוציא כלל באמצע ולעסו כל הזמן בפיו.

ד. לענין חיוב ברכה אחרונה – אם תלוי בהנאת מעיו או גרונו או בשניהם – ע' קיצור שלחן ערוך נא, טו; מנחת חינוך תל, ב; אמרי בינה טו; אפיקי ים ח"ב; דובב מישרים ח"א מח; שבט הלוי ח"א רה, הערה לסי' רח; ח"ו כא, ד).

'אמר ר' אסי אמר ר' יוחנן: אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכל חצי זית אחר – חייב' – נראה שר' אסי מדבר בשאר איסורים ולא באבר מן החי, ולפי זה אין צריך לומר שחולק על רב דימי ורבין שאמרו בשם ר' יוחנן חלקו מבחוקן – פטור (רמב"ן; מהרש"א. ודלא כפרש"י).

'אכל חצי זית והקיאו וחזר ואכלו... שמע מינה דלא הוי עיכול' – ומדובר באופן שראוי הדבר להאכל עדיין, ולכן אינו נחשב כמעוכל (עפ"י תוס' ישנים יומא פ. וע"ע תוס' מנחות סט; מנ"ח קומץ המנחה ו, א. ויש מחלקים שכלפי אותו אדם, ראוי הוא למאכל, אך לא כלפי אדם אחר. ע' מהר"ק חיות כאן וביומא).

*

גיד הנשה – טעמים רמזים וענינים מלוקטים

'מה שמתענין ביום שמת אביהן – שהרי דוד התענה על שאול, כי קראו 'אבי' וצם על יהונתן ועל אבנר, כי יש לצום על מיתת אדם חשוב. וכתוב על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה – כי אמרו הואיל ופשענו שהנחנו הלילה הזקן לבדו לכך אירע לו בשבילנו, לכך נדרו שלא לאכול גיד הנשה. ד"א דין הוא, לפי שהאב והבן גוף אחד ודין שיצטערו הבנים' (ספר חסידים רלא).

כתוב בספר עקדת יצחק בשם מדרש הנעלם: את – לרבות תשעה באב. וענינו, כי בשתי תיבות גיד הנשה, מרומזים כל ארבעה הצומות שמפי הקבלה. ג – ג' בתשרי, צום גדליה; י – י' בטבת; גיד מספרו שבעה עשר, היינו י"ז בתמוז. את גיד הנשה – לרבות תשעה באב. (אב תשעה). ועל כל אלו נאמר לא יאכלו בני ישראל.

ובשם האריז"ל, סס"ה ימות החמה בשנה כנגד סס"ה מצוות לא תעשה. כל מצוה כנגד יומה בשנה, ומצות לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה, היא כנגד תשעה באב (מתוך ספר הפרשיות).

על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה – מצינו לרז"ל שדברים עמוקים שהשגתם קשה נמשלו לגידין, (כמו שפרש"י (פרשת יתרו) על פסוק ותגיד לבני ישראל). וההשגה נקראת בלשון אכילה, (כמו שמצינו בארבעה שנכנסו לפרדס שעל החקירה הנסתרת מעין כל חי מביא פסוק 'אכול דבש דייך'). ורמז במצוה זו לדורות למנוע מישראל החקירה בנסתרות, כמו שנאמר 'אין לך עסק בנסתרות', כי יש לחוש פן יחרסו שכלם ויבואו לידי אפיקורסות, כי לא רבים יחכמו להבין כל הסודות על מתכונתם מצד היות שכלם עובר בעמק עכור, כי הבלי העולם הזה וחמודותיו מבלבלין שכל האדם. ורמז במניעת אכילת הגיד לדורות להיות לזכרון בין עיניהם כי מנע ה' מהם פרי עץ הדעת, שלא יאכלו את שכלם דברים קשים כגידין, כי נגע בכף ירך יעקב, ואם ליעקב השלם קרה מכשול זה לפי שעה כשנטה קצת מדרך השווי, מה יעשו אזובי קיר אשר רוב עסקיהם בהבלי העולם הזה וחמודותיו. על כן לא יהיה להם עסק בנסתרות כי אם יחידי סגולי הדור, כרבי שמעון בן יוחאי ודוגמתו, אשר קצו ומאסו בהבלי העולם הזה כיעקב... ופירוש זה דבר יקר הערך. והמשכיל ישמע ויוסיף לקח'. (כלי יקר וישלח)

'... וכן כל החפצים, ואין צריך לומר המאכלים של האדם, הוא מהתפשטות כח נפשו וחיותו בהם, ומוזה הוא חיותם כידוע, וממקום שהוא טוב, כך כל כליו המתפשטים מאותו כח, וכן המאכלים שמאותו כח, יש בהם קדושה גדולה.

וזה טעם גיד הנשה שנאמר על כן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה – שמאחר שהמלאך יכול לו שם, שמע מינה דיש שם חסרון בשרש. והיינו בתאודה דשם, כמו שכתבתי במקום אחר על מאמר רז"ל אפילו חסיד שבחסידים מתכוון להנאת עצמו (מדרש רבה ר"פ תוריע). ולכך אין לאכול גיד הנשה, דמקום חיותו מגיד הנשה דאדם, על דרך שאמרו בברכות (מדי): נפש משיב את הנפש, כי יש שם חיות מאותו אבר.

וטעם דם, כי הדם הוא הנפש וגו' – שעיקר חטא בנפש, כמו שכתוב נפש כי תחטא (ויקרא ד) כמ"ש במקום אחר. וכן עיקר החטא כענין שמנת עבית כשית (דברים לב) וכמו שכתוב יצא מחלב עינמו (תהלים עג) ובכמה מקומות, ולכן אסור חלב, ואין כאן מקומו. (מתוך צדקת הצדיק קס)

'... כל עוד הלילה פרוש על הארץ, כל עוד הכרת האדם מעורפלת, והדברים מבולבלים עד לבלי הכיר, עד בלתי יכולת לעמוד על אמתתם ובהירותם, כל אוו זמן הוא יהיה צפוי למאבק ולהתנגדות – זה תכנה של אותה חוויה לילית, שכל עצמה אינה אלא תשובה לזעקתו של יעקב. יהיה עליו להיאבק ב'שרו של עשו', כדעת חז"ל (ב"ר ע"ג) – הן גם יעקב ראה ב'איש' זה אחד הנבראים העליונים (פסוק יא), ואף הנציח הכרה זו בשם המקום...

כף ירך הוא השריר החזק, השולט על עצם השוק, ובו תלויה העמידה וההליכה המאוששת. יריבו של יעקב ביקש להרים אותו מעל הארץ, ולהפיל אותו מלוא קומתו. דבר זה – הוא ראה – לא עלה בידו. באותה שעה אחז את יעקב בכף ירכו, וכאשר הלה התנגד, ניתק השריר מעל גידיו; בדרך זו נמנע ממנו לשלוט ברגל, ויעקב הפך לצולע.

הוא אומר: במשך כל אותו מאבק לילי השתדל יריבו של יעקב להשמיט את הקרקע מתחת לרגליו, לשלול ממנו את אפשרות הקיום בארץ. דבר זה לא עלה בידו; אך הוא הצליח להחליש את כחו החומרי, והוא מנע בעדו להשתמש בסגולותיו וכחותיו הטבעיים להליכה מאוששת בארץ...

יריבו של יעקב יכול להילחם רק בעוד לילה פרוש על הארץ, ואכן, כל עוד הלילה שולט, נראים הדברים, שהוא, גם אם אינו מנצח, ידו על העליונה. אך בשעה שהשחר מאיר, מתגלה היפוכו של דבר, ויעקב הוא 'בעל הדעה', הקובע את סיום המלחמה. והתנאי שהוא קושר לסיים המאבק, מטרת המאבק כולו, הנו: ההכרה שיעקב ראוי לברכה וסיוע, ולא לאיבה ושנאה; ואכן, רק בהכרה זו ימצאו גם הגויים ברכה לעצמם, ותתגשם ההבטחה: **ונברכו בך כל משפחת האדם ובזרעך** (בראשית כ"ד). כל אותו לילה, אומר יעקב, התקפת אותי, ראית בי מכשול, שלסילוקו והשמדתו יש לשאוף במאבק בלתי פוסק. עתה, משהאיר השחר, אתה מתיאש, אך אני לא ארפה מהמאבק, עד שלא תעניק לי ברכה והכרה.

מטרת ההיסטוריה איננה לאלץ את יעקב להיטמע בין הגויים, כי אם להיפך, להביא את הגויים לכלל ההכרה, שאושרם הם קשור באותו עקרון, שיעקב דבק בו תוך כל המלחמות; אליו ישאפו גם הם בהכנעה, אותו יקדמו בכל האמצעים שברשותם, ואכן, רק בו יראו את מטרתם היחידה... **כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל** – כאשר אתה יכולת. אתה השגת את כל מה שרצית – לא אני. אני רציתי להפיל אותך, דבר זה לא עלה בידי. אתה רק רצית שלא ליפול, ודבר זה עלה בידך. כך היה מעמדו של יעקב מול עשו, וכך הוא נשאר לתמיד. בדת ובמדיניות יאמר עשו: זולתי אין טוב. והוא יראה סכנה לעצם קיומו, כל עוד יש קיום ליעקב, כל עוד יש כח זולתו הדורש את חלקו המלא בעיצובו של עולם. יעקב אינו מערער על זכותו המלאה של כל ערך אנושי טהור, אף הוא מבשר גדולה ופריחה לכל ערך אנושי טהור, אם רק יקלוט לתוכו ויגשים בחייו את הרוח שתבוא מידי. ברכה והכרה – זו הדרישה היחידה של יעקב במאבקו עם עשו... **ויברך אתו שם** – הרי כאן הגבלה מקומית. נראה שכך פירושה: דוקא שם זכה יעקב להכרת הברכה, – שם, בגבול, עם שובו לארץ עתידו, בלכתו ברכו העצמאית להתפתחות הרוח היהודית וליעודו של אברהם. כך יזכו גם בניו להכרה ולברכה – לא בעזרת טמיעה קוסמופוליטית בזרם האומות, אלא דוקא שם, עם שובם המלא לתעודתם והתבודדותם, שתתגשם לעד על אדמת ישראל.

גיד הנשה – 'נשה' – שורשם של 'נשים' ו'נושה'. נראה כי הוראת היסוד: להיות ברשותו של אחר בגוף או ברכוש. מכאן 'הנושה' שמסר לאחר חלק מרכושו וכתוצאה מכך תובע ממנו דבר...

בהשאלה לאיבוד רכוש רוחני מציין 'נשה' לא שכחה – כי אם ויתור, ייאוש מתקות החזרה. שורש 'אשה' איננו 'נשה' אלא 'איש' – כי מאיש לקחה – שכן האשה בלשון יחיד מתגלה ביחסה לבעלה, כאשתו של האיש, לא מסורה בידיו ללא התנגדות, אלא משלימתו ועומדת לצדו כשורה. אך בלשון רבים מתגלה המעמד הציבורי של האשה, זו שמסרה מזכויותיה לגבר, וזכויותיה מיוצגות על ידיו. רק ברבים, בחיי הכלל, מתגלות הנשים כחלשות וכחסרות אונים – אך הן 'נשים', בעלות חוב לאיש.

נמצא גיד הנשה: גיד הכניעה וחוסר האונים. הרי כאן משמעותו ההיסטורית – לא האנטומית – של גיד הנשה. עם ניתור הגיד נמנע מהשריר לשלוט בעצם, הפסד זה סבל יעקב ממתנגדו, מבחינה זו לא יכול היה לעמוד כנגדו. הרי הגיד, הרי השריר, הרי העצם, אך תפקידם אינו מתמלא. אולם לא לתמיד. 'נשה' מציין רק ויתור לשעה, לא הפסד מוחלט. יעקב הוא 'נושה', וחשבון גדול עוד יגיש לשרו של עשו.

זכר למאורע הזה נקבע לדורות לכל זרע ישראל על ידי איסור גיד הנשה. האיסור ודאי לא בא להודיע לבני יעקב את העובדה ההיסטורית כי אביהם הראשון היה צולע כתוצאה מהיאבקות, כדרך שאין להעלות על הדעת כי איסור חמץ רק נתכוון להודיענו מה היה טיבו של הלחם שאבותינו אכלו בצאתם ממצרים. שתי העובדות, כשהן לעצמן, הינן נטולות כל חשיבות, והנצחתן על ידי מצוה אלקית תתבאר רק אם נניח שקשורות בהן אמיתות בעלות משמעות עמוקה לכלל תעודתנו. אמיתות אלה באות לידי ביטוי וחידוש נצחי על ידי איסור האכילה.

חשיבות כזו ייחסו גם חז"ל לאיסור הזה, במדרשם לישעיה טז, יב: דבר שלח ה' ביעקב ונפל בישראל. וידעו העם כלו אפרים ויושב שמרון בגאווה ובגדל לבב לאמר, לבנים נפלו וגזית נבנה שקמים גדעו וארזים נחליף. וישגב ה'... והעם לא שב עד המכה ואת ה' צ-באות לא דרשו. וכך דברי חז"ל בחולין: דבר שלח ביעקב – זה גיד הנשה. (אכן היה זה דבר שנשלח ביעקב). ונפל בישראל – שפשט איסורו בכל ישראל.

אחרי כל זה הרי כוונת האיסור איננה מוטלת בספק. במשך כל אותו מאבק, לא יכול שרו של עשו לנצח ולהפיל את יעקב, אך עלה בידו לנתק את גידיו ולמנוע בעדו להשתמש בכחותיו החומריים. כך יצעד יעקב בדרכו בהיסטוריה: כצולע, בלי יכולת לעמוד על שתי רגליו, ללא עמידה והליכה מאוששת. וחוסר מעמד זה הנו תנאי הכרחי לפקוח את עיניו של עשו. אילו עמד גם יעקב בראש ארבע מאות אנשיו, הרי עמידתו בלתי המנוצחת לא יכלה להיות לאצבע אלקים בהיסטוריה.

על כן לא יאכלו בני יעקב (שדוקא בזכות חולשתו החומרית יהיה לישראל, ויעיד על הא-ל הגובר בכחו על הכל), לא יאכלו את 'גיד הכניעה והחולשה החומרית'. מדי הסיבם לאכול, תתייצב האזהרה מתוך ספר מסעות חייהם לוותר מרצון על הגיד הזה ולוותר על כוחם הנמסר בידי עשו. אל יתלו בו את קיומם. אל יראו את עצמם מופקרים, חסרי בטחון בחליפות העתים, מתוך שאינם חגורים בחרבם כעשו, ואף צעדיהם על הארץ אינם מאוששים. כוחו של יעקב-ישראל תלוי בכוחות אחרים נעלים יותר, שחרבו של עשו לא תוכל להם.

בשעה שיעקב נופל, הרי סיבת נפילתו אינה במיעוט כחו החומרי. הוא נופל מתוך שלא השכיל לקיים לעצמו את שמירת אלקיו. בשעה שישראל עומד, הרי סוד עמידתו הוא – לא בסעד החומרי האיתן – אלא בכח אלקיו הנושאו על כנפי נשרים.

הוא הדבר שנשלח ליעקב והמסור לעד אל לב ישראל. הוא הדבר שתוכנו המלא והשלם חדר

להכרת האומה, התולה את נפילתה ואסונה – לא ברצון ה' – אלא במיעוט כוננותה להגנתה; ובמקום להבטיח את עתידה על ידי תשובה לה' תכריז בגאווה של שוא: לבנים נפלו וגזית נבנה, שקמים גדעו וארזים נחליף.

ארבע תקנות אלקיות נמנו בספר בראשית: שבת וקשת, מילה וגיד-הנשה. שתי הראשונות מתיחסות לכל האנושות, שתי האחרונות – לכלל ישראל. ואלה דומות לאלה במשמעותן ותכנן. שבת קובעת את התעודה המוסרית והרוחנית של האנושות; מילה קובעת את תעודת ישראל. קשת היא אות ומופת לדברי ימי האנושות, וגיד הנשה לדברי ימי ישראל. ואולם המעשה המוסרי שבידי אדם, והגורל האנושי שבידי שמים, שני הצדדים האלה ינם תמצית הקיום לפרט ולכלל בארץ. (מתוך פירוש רש"ר הירש וישלח).

הנה דברים מתוך דרשת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (דרש משה' לח)

'הנה בפרשת השבוע נכתב איסור גיד הנשה, ונתן טעם לדבר: כי נגע בכף ירך יעקב בגיד הנשה. וצריך להבין איזה טעם הוא לאסור מחמת זה באכילה. עוד מצינו שיש אומרים ששרו של עשו היה (ב"ר עזב), ויש אומרים שמיכאל היה (ילק"ש וישלח קלב). ואיתא בילקוט שם: אמר לו מיכאל, ומה אני שאני אחד מן השרים הראשונים כך עשית לי ואתה מתירא מעשו. ותמוה קצת, דאם כן למה היה צריך ליגע בכף ירכו. ועיין בזית רענן שתירץ בדוחק. עוד איתא שם: אמר לו הקב"ה למיכאל, למה עשית כן לבני בכורי, א"ל: לכבודך עשיתי. וגם כן אינו מובן. ועיין בזית רענן שכתב שלא יאמרו נצחו תחתונים את העליונים. ואינו נכון כלל, דאדרבה מצינו שהקב"ה פרסם זה בתורה שנצח יעקב את המלאך, כי שרית וגו', וגם קבע לו לזכרון שם ישראל בשביל זה. ועוד, דאם כן מה מסיק הילקוט על זה, אמר לו מעכשיו תהא ממונה עליו ועל זרעו עד סוף כל הדורות – דהא במה שנגע בגיד הנשה לא היה לטובת ישראל אלא לכבוד ה', ואם כן מדוע מינהו מחמת זה לשר על ישראל?

... והנה אין עת מוכשר ליצר הרע להסית את האדם להטיל ספק בבטחון על השי"ת וספק באמונה ולבעוט ח"ו בהקב"ה, כעת שבין הצרות ח"ו, שעוד לא נפטר מצרה זו וכבר יש צרה אחרת, וכמו כן אין עת מוכשר ח"ו להתייאש מטובה כבעת הזאת. ולכן יעקב אבינו ע"ה שאחר כל הצרות שסבל בבית לבן שהוצרך לעבוד י"ד שנים באשה ושש שנים בשכר הצאן שהחליף לו עשרת מונים ועבודה בלי הרף ביום ובלילה, ואחר כל זה היה צריך לברוח מלבן, כי לא הניחו, ורדף אחריו להרגו, ואמר שהכל שלו, ואחרי שהצילו הקב"ה מלבן, הולך לקראתו עשו וארבע מאות איש, ולכן בא אצלו סמאל שרו של עשו שהוא יצר הרע, להסיתו שיבעוט בהקב"ה ושיכפור בהבטחת הקב"ה, בהראותו לו שהרי הבטיחך שישמרך ומכל מקום יש לך פחד ומורא גדול. ומ"מ לא יכל לו, כי לא רצה יעקב מרוב צדקתו לחשוב ולהרהר כלום אחר הקב"ה, וידע שהחטא גרם לו, ולכן התפלל ושב בתשובה, כדי שלא יגרום לו החטא ח"ו ליהרג. וגם סימן הוא לבנים, שאף אחר כל הצרות שבגלות מ"מ רוב ישראל הם צדיקים ושומרי התורה.

אך עם כל זאת נגע בכף ירכו בגיד הנשה – שרמו לו בסוף הימים כשיהיה הסתר פנים גדול מאד והנסיון גדול, אז ימצאו הרבה שיטורו מדרך התורה מצד הנסיונות ויחשבו כפוסחים, דרשעים בעצם לא יהיו, אבל מצד הנסיונות הגדולים בעת הצרות המרובות כאופן של יעקב אבינו ע"ה, יסורו מדרך התורה והוא כפוסחים על שני הסעיפים, שאף שאינם רשעים בעצם, מ"מ הם רשעים במעשה, שיצר הרע מתגבר עליהם בעת הסתר פנים הגדול כבזמננו. וגם לזה רמז גיד הנשה שהוא בסתר. זהו באור למאן דאמר שסמאל היה.

ויש אומרים שהוא מיכאל – שבעת צרה כזו שאפשר ח"ו לבא לידי יאוש ולסבור שהחטא גרם ח"ו עונש, כמו שאמר קטנתי וגו', לכן בא לחזקו להראות לו שהוא חזק עוד ממנו כשבא לעשות לו רע. וזה ידוע שצרת אוהב גרוע משונא. ורמז לו שיהיה לו צרות גדולות עוד יותר מעצם מה שאנו בגלות ויש לנו רדיפות וצרות מעכו"ם – דגם מאוהבינו ובנינו ואחינו יהיו לנו צרות גדולות עוד יותר ויותר, וגם שעם השונא יש אפשרות עכ"פ ללחום בגבורה בחרב ובחנית כמו שגם יעקב הכין את עצמו לזה, אבל עם אויבי איש אנשי ביתו אי אפשר להלחם, כי עדיין הוא אוהבו בלב ונפש.

ומכל מקום יצילנו השי"ת גם מצרה גדולה זו, לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי – כנבואת זכריה (ד.ו). ואם כן אין לך לירא מפני עשו, שבודאי תינצל ממנו. אך נגע בכף ירכו – לרמז, שלא יבטחו על זה וישובו בתשובה, שצריך שמירה גדולה מהתאוות ורדיפה אחרי המזונות וכל הבליות העולם, ונסיונות גדולים מאד מהלעג וקלס, שכל אלו יש לכנות בשם ריצת רגלים, כמובן לשון 'לרדוף'.

ולכן רמז לו שזהו עיקר הסיבה של רשעי ישראל שאינם רשעים בעצם אלא מפני רדיפת חיי ההבל ונסיונות הגדולים, וכדאיתא (בסנהדרין סג:) שלא עבדו ישראל עבודה זרה אלא להתיר להם עריות, וכידוע. ולכן כשיהיה הסתר פנים ונסיונות גדולים אזי יש לחוש שהרבה יסורו מדרך התורה מחמת זה. וצריך מאד להשמר מזה.

וכן כל אדם צריך מאד להשגיח על כח הרדיפה שלו, שלא יסור מחמת זה במזיד או בשוגג ואונס לחטוא בהרבה או במקצת. זהו מה שרמז לו מיכאל בנגיעת כף הירך, שצלע מחמת זה ולא יכול לילך בטוב, להראות שזה צריך שמירה מעולה. וזהו לכבוד שמים, וגם היא סנגוריא גדולה על ישראל, ולכן אמר לו הקב"ה שבשביל זה תהיה ממונה עליו ועל זרעו עד סוף כל הדורות. זהו באור למ"ד מיכאל היה.

ולכן אסור לנו מחמת זה לאכול גיד הנשה – דכל ההיתר של אכילת בשר הוא מחמת שהאדם הוא תכלית הבריאה, בזה שיש לו נשמה ושכל להכיר בוראו וליילך בדרך התורה... ואם כן כל המעלה הוא רק בשכלנו ומדותינו, אבל הרדיפה שלנו לכל הבליות העולם ונסיונותיהם, אין לנו מעלה בזה מהבעלי חיים, ולכן אסור לנו לאכול גיד הנשה, שאם הוא מונח במקומו – הולך בטוב, ואם לאו – הוא צולע, והוא סיבת ההליכה בטוב, שזהו כינוי לכל רדיפות הבליות העולם, מאחר שבזה לא עדיפי מהבעלי חיים...'

ע"ע באריכות בעניני מצוה זו, ובענין נגיעה בכף ירך יעקב: קומץ המנחה (לר"צ הכהן) – עט. וע"ע: ישראל קדושים זו; קדושת השבת ד; מהרש"א צא. ד"ה דבר שלה; ספר החיים לאחי המהר"ל – 'חיים טובים' פ"א; בני יששכר – ניסן מאמר ד דרוש יב ובכסלו מאמר ד, לז בהגהה. וע"ע במובא בדף פט: מספר החינוך ועוד.

דף קד

'הנודד מן הבשר – מותר בבשר דגים וחגבים... הא עוף אסור...' – בבאור שיטת הרמב"ם בענין הנודד מן הבשר, ע' במובא בנדרים נה (גליון נח).

ובארו מחלוקתם בכמה פנים: א. כגון שנטרפה בלידתה, והשאלה היא אם בהמה בחייה לאברים עומדת וחל איסור אבמ"ה ביחד עם שני האיסורים האחרים, אם לאו לאברים עומדת ולא חל איסור אבמ"ה על טרפה וחלב. ב. כמקרה הנ"ל, ונחלקו בשאלה אם איסור אבמ"ה חל על חלב וטרפה (משום 'מוסיף') אם לאו. (ואפילו אם ננקוט שהוא חל על טרפה, שמא לא חל על חלב שהוא חמור, בכרת. עתוס'. ג. כגון שנטרפה אח"כ, ונחלקו אם איסור טרפה, כשם שהוא חל על איסור חלב (מגילוי הכתוב), כך הוא חל על 'מן החי', שאיסור חל על איסור, (ויש גם חומר באיסור טרפה על אבמ"ה, שכיון שנטרפה שוב אין לה התר, אבל לאבמ"ה יש התר בשחיטה – עתוס' יבמות לג:), אם לאו. (ועתוס' אופן נוסף בהסבר המחלוקת, לדעת רבא).

דף קג

קסב. א. אבר מן החי מחולק – האם חייבים על אכילתו?

ב. החיוב על מאכלות אסורות – האם הוא תלוי בהנאת גרונו או בהנאת מעיו? מאי נפקא מינה?

א. אבר מן החי שחולק קודם הכנסתו לפה – לר' יוחנן (אליבא דרב דימי ורבין) פטור, (היות וחיידוש הוא שחיבה תורה על גידין ועצמות, אין לך בו אלא חיידוש, כשאוכלו בבת אחת. רש"י. ומשמע מרש"י שאם חלקו והכניסו לתוך פיו ובלע בבת אחת – חייב. והתוס' חולקים וסוברים שבכל אופן פטור, שצריך שיהא מחובר בעת הבליעה, להיות עליו שם 'אבר'). ולר' אלעזר – חייב, (וכן לר' אסי בדעת ר' יוחנן. רש"י. ועמ"ש"א), שמחוסר קירבה בין החלקים – לאו כמחוסר מעשה דמי, ויש כאן 'כזית' שלם. (מדברי הרמב"ם נראה שמפרש 'חלקו' – שהפריד הבשר מהגידים והעצמות, אבל אם חתך את האבר, ובכל חתיכה יש כזית בשר גידים ועצמות – חייב. וע' בחדושי הגר"ח – שם ד, ג.). חילקו מבפנים (סמוך לבית בליעתו. רש"י) – לריו"ח חייב, שהרי נהנה גרונו בכזית. ולר"ל פטור, שהרי צריך אכילת מעיו, ובמעיו אין שיעור אכילה ב"א. (ואי אתה מוצא אלא באבר קשה שאין לועסים אותו אלא בולעו כזית שלם, בשר גידין ועצם). (יש להדגיש שכל זה אמור בנוגע לחיוב 'אבר' – בשר גידין ועצמות, אבל אם אכל כזית בשר מן החי, חייב בכל אופן, כשאר איסורי אכילה).

ב. לדעת ר' יוחנן, חיובי אכילה תלויים בהנאת גרונו. ולדעת ר"ל – בהנאת מעיו.

הנפקותות המבוארות בסוגיא: א. אבר מן החי שחילקו בתוך פיו סמוך לבית בליעתו, וכנ"ל. ב. האם האכל שבחיד, שכבר הורגש טעמו וגרונו נהנה בו (להוציא זה שבין השניים), מצטרף לשיעור כזית לחיוב, או אין לצרף אלא מה שנבלע למעיו. ג. אכל חצי כזית והקיאו, ואכל עוד חצי כזית, זה או אחר – לריו"ח חייב, שהרי נהנה גרונו בכזית (ואפילו זה שכבר נבלע, אינו נידון בבליעתו כמעוכל, [בזמן שהוא ראוי עדיין לאכילה. עפ"י תו"י יומא פא.], והרי הוא כשאר אכלין שחייבים עליו), ולר"ל פטור, שהרי לא נהנו מעיו בכזית (וכן כשאוכל כזית והקיאו וחזר ואכלו – לריו"ח לוקה שתיים).

דף קד

קסג. א. מה דינם של בשר בהמה, בשר חיה ועוף, ובשר דגים וחגבים – לענין אכילתם עם חלב; בישולם עם

חלב; העלאתם עם חלב על השלחן?

ב. אלו קולי הלכות נמנו בחלת חוצה לארץ?

ג. האם חכמים גזרו גזרה לגזרה?